

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Кафедра Прикладної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Зв'язок дитячого досвіду батьків з їх суб'єктивним благополуччям
та особливостями виховання власних дітей»

Студентки 4 курсу групи ПС-41
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної програми
«Психологія» за спеціальністю 053 – психологія
Філоненко Д.Ю.

Керівник:
доктор психологічних наук,
професор кафедри прикладної психології,
Кряж І.В.

Чотирихрівнева шкала оцінювання: _____
Кількість балів: _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ БАТЬКІВ З ЇХ СУБ'ЄКТИВНИМ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ ТА ОСОБЛИВОСТЯМИ ВИХОВАННЯ	
1.1. Дитячий досвід: характеристика ролі сім'ї, значення та вплив дитинства на доросле життя	7
1.2. Стилi батьківського виховання дітей.....	13
1.3. Роль різних чинників на рівень суб'єктивного благополуччя батьків	17
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ БАТЬКІВ, ЇХ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ	
2.1. Мета, завдання та гіпотези емпіричного дослідження.....	22
2.2. Методи дослідження.....	23
2.3. Опис вибірки та процедура проведення дослідження.....	24
2.4. Результати емпіричного дослідження.....	26
2.4.1. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та суб'єктивним благополуччям в дорослому віці.....	25
2.4.2. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та особливостями виховання власних дітей.....	26
2.4.3. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між рівнем суб'єктивного благополуччя та особливостями виховання дітей.....	27

2.4.4. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між різними стилями батьківського виховання	29
Висновки до розділу 2.....	32
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
АНОТАЦІЯ.....	38
ДОДАТКИ.....	39

ВСТУП

Сучасні дослідження звертають увагу на вплив дитячого досвіду на доросле життя. Зокрема акцентується саме на негативному впливі травматичного досвіду, що може відбиватися на психічному здоров'ї, емоційному стані дорослої особистості. Батьки дітей часто несвідомо можуть відтворювати стиль виховання, який вони отримали в дитинстві у власній родині, що може запускати механізм передачі цього досвіду між поколіннями, закріплюючи деструктивні патерни поведінки. У той же час, значна частина сучасних батьків, усвідомлюючи цей процес передачі дитячого досвіду, прагнуть компенсувати нестачу позитивного досвіду у власному дитинстві. Саме тоді вони свідомо уникають негативних виховних практик та намагаються створити простір розуміння та підтримки у власній родині, сприяти комфортному розвитку та зростанню дитини. Наразі простежується динаміка більш свідомого батьківства, яке передбачає рефлексію власного дитячого досвіду з метою мінімізації його впливу та вибору оптимальних стратегій виховання дитини. Ці аспекти актуалізують питання того, чи дійсно існує зв'язок між дитячим досвідом батьків з їх суб'єктивним благополуччям у дорослому віці та особливостями виховання власних дітей. Також важливим аспектом є рівень суб'єктивного благополуччя батьків, оскільки сучасне життя наповнене різними стресами та соціальними змінами, що безсумнівно, може відбиватися на психологічному стані батьків, а отже і на взаємодії з власними дітьми та знижувати якість виховання.

Таким чином, дослідження зв'язку дитячого досвіду батьків з їх суб'єктивним благополуччям та особливостями виховання власних дітей є надзвичайно актуальним, оскільки порушує питання значимості механізмів передачі дитячого досвіду між поколіннями, враховуючи сучасні тенденції, та роль суб'єктивного благополуччя у аспекті виховання.

Об'єктом дослідження є особливості впливу дитячого досвіду на доросле життя батьків.

Предметом дослідження є особливості взаємозв'язку між дитячим досвідом та суб'єктивним благополуччям й особливостями виховання власних дітей в дорослому віці.

Метою дослідження є виявити зв'язки дитячого досвіду батьків з їх суб'єктивним благополуччям та особливостями виховання.

Гіпотези:

1. Негативний дитячий досвід корелює з нижчим рівнем суб'єктивного благополуччя.
2. Негативний дитячий досвід буде пов'язаний з «авторитарною гіперсоціалізацією» у вихованні.
3. Батьки з вищим рівнем суб'єктивного благополуччя будуть виховувати дитину в теплому, підтримуючому середовищі – проявляючи «кооперацію» та навпаки, з нищим рівнем суб'єктивного благополуччя – створювати симбіотичні або авторитарні стосунки з дитиною, що характерно для стилів виховання «симбіоз» та «авторитарна гіперсоціалізація».

Завдання:

1. Провести теоретичний аналіз впливу дитячого досвіду батьків на суб'єктивне благополуччя та виховання власних дітей;
2. Дослідити взаємозв'язок між дитячим досвідом та рівнем суб'єктивного благополуччя батьків;
3. Дослідити взаємозв'язок між дитячим досвідом батьків та стилем виховання власних дітей;
4. Дослідити взаємозв'язок між рівнем суб'єктивного благополуччя та стилем виховання дітей;

5. Дослідити взаємозв'язки між різними стилями батьківського виховання.

Методи дослідження: Анкета негативного дитячого досвіду (ACE); Тест опитувальник батьківського ставлення Варги А. Я. і Століна В.В; шкала Дінера «Задоволеності життям»; шкала позитивних і негативних переживань (SPANE).

Статистичний аналіз даних проводився в програмному середовищі JASP, використовуючи кореляцію Спірмена.

Характеристика вибірки: досліджуваними стали 40 матусь віком 20-50 років, що мають дітей до 18 років.

Практичне значення полягає у використанні отриманих результатів для подальших досліджень щодо впливу негативного дитячого досвіду на виховання власних дітей і рівень суб'єктивного благополуччя в дорослому віці, пошуку можливих додаткових змінних, що матимуть значення у цьому питанні. Отримані результати можна використовувати для побудови психологами психоедукаційних програм щодо виховання дітей, розглядаючи різні фактори, що можуть впливати на вибір стратегій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ БАТЬКІВ З ЇХ СУБ'ЄКТИВНИМ БЛАГОПОЛУЧЧЯМ ТА ОСОБЛИВОСТЯМИ ВИХОВАННЯ

1.1. Дитячий досвід: характеристика ролі сім'ї, значення та вплив дитинства на доросле життя

Дитинство – це період, коли формується емоційний, розумовий і соціальний фундамент людини та триває цей період від новонародженості до повної соціальної і, отже, психологічної зрілості. Дитинство є періодом становлення особистості дитини, становлення її повноцінним членом соціуму. Родина, у свою чергу, стає першим і найважливішим середовищем для цього розвитку [17].

У сучасному світі сім'я вважається основою культури, сприятливим середовищем для соціалізації особистості. Батьки не просто надають дитині базові знання, а й закладають ціннісну систему, через яку дитина сприйматиме світ у подальшому дорослому житті.

У сім'ї дитина засвоює такі якості як привітність, доброта, щирість, працьовитість, наполегливість, а також відчуває психологічну підтримку, захист та свободу, вчиться раціонально мислити. У дитинстві також формуються переконання, певні поведінкові реакції на події, розвивається психологічна стійкість до різних ситуацій, дитина засвоює базові стереотипи поведінки і культурні норми. Батьківська сім'я також стає прикладом, за яким дитина в майбутньому будуватиме власні стосунки, які обиратиме стратегії виховання власної дитини. Це все суттєво впливає на становлення особистості, поведінкові патерни та емоційний стан. Саме тому важливо, щоб сімейні стосунки були побудовані на довірі, дружбі, любові та повазі до свободи кожного, показували дитині модель здорових відносин, формуючи базову довіру до світу. У задоволенні всіх цих потреб і полягає сенс психологічних і соціально-культурних функцій сім'ї [2].

У спілкуванні дітей з батьками виробляються навички критичного мислення та формується власна думка, закладається основа самостійності, відповідальності, усвідомленого ставлення до своїх вчинків. При цьому механізми соціалізації активізуються під час проходження окремою сім'єю основних етапів її життєвого циклу.

Життєвий цикл сім'ї – це історія життя кожної окремої сім'ї, її власна динаміка. Життєвий цикл відображає регулярність сімейних подій. На нашу думку, влучною класифікації життєвого циклу є класифікація, яку пропонують Дж. Бернард і Л. Томпсон. Вона складається з восьми етапів, кожен з яких має свої характерні події, тривалість, інтенсивність, певні труднощі, з якими подружжя має справитися [18].

Перша стадія – це початок існування сім'ї, період поки подружжя без дітей, тривалість цієї стадії приблизно 2 роки.

Наступним етапом є період приблизно в 2,5 роки. У цей період може відбуватися народження дітей і догляд за ними, звикання до нової соціальної ролі «батько» та «мати», формування в дитини базової довіри до світу.

Третя стадія являє собою сім'ю з дітьми-дошкільниками віком до 6 років та триває приблизно 3,5 роки.

Четвертий етап – це сім'я, що виховує дітей-школярів від 6 до 13 років, та цей період має тривалість приблизно в 7 років. На цьому етапі дитина стає школярем та сім'я стає не єдиним соціальним інститутом.

На п'ятому етапі життєвого циклу в тривалості приблизно 7 років – сім'я з підлітками від 13 до 20 років. На цьому періоді підлітки починають поступово віддалятися в батьків. Цей період може також припадати на кризу середнього віку батьків, що може впливати на непорозуміння в родині.

На шостому етапі старші діти починають ще активніше сепаруватися, створювати власні сім'ї та залишати батьківський дім, а молодші вже прагнуть слідувати за ними. Період триває близько 6-7 років.

Сьомий етап має назву «порожнє гніздо». На цьому етапі пара знову лишається лише вдвох, як і на перших етапах життєвого циклу. Однак тепер у соціальному статусі вони отримують нову роль – стають бабусями та дідусями. Цей період триває приблизно 3,5 роки, до моменту виходу на пенсію.

Останній, восьмий етап – це літня сім'я, цей період триває з моменту виходу на пенсію, до моменту смерті чоловіка або жінки [18].

Отож, основними функціями сім'ї є продовження роду, а також виховання дітей. Роль сім'ї є фундаментальною у формуванні особистості людини, особливо в ранньому дитинстві, коли закладаються ключові моральні, психологічні та емоційні основи. Перші роки життя містять критичні періоди розвитку особистості. При цьому кожна родина має власні можливості виховання. Мова йде не лише про матеріальні чи освітні можливості, а й моральні та ціннісні. Справжній батьківський авторитет має ґрунтуватися на особистому прикладі, а не на повчаннях, фізичних покараннях чи матеріальних винагородах [19].

Наразі можна простежити як у сучасній сімейній системі відбуваються кардинальні зміни через актуалізацію кризових моментів. У суспільстві простежується динаміка збільшення кількості розлучень на перших етапах життєвого циклу сім'ї, також може спостерігатися погіршення якості сімейних взаємин, задоволеності шлюбом та сімейною системою загалом.

На змінах, що відбулися в структурі української сім'ї, наголошує професор Борінштейн Є.Р.. Він акцентує увагу на тому, що середній вік людей, які вперше вступають до шлюбу змінився. Так за останні 20 років середній вік українців, які вперше одружуються виріс з 26 до 30 років, а вік українок виріс ще більше – з 24 до

30 років. Відповідно, чим пізніше люди вступають до шлюбу, тим менший цикл життя сім'ї через вікові обмеження [4].

Професор Є.Р. Борінштейн виділяє також ще одну не менш важливу і цікаву тенденцію. Високий рівень розлучень, що простежується в сучасному суспільстві, може бути ознакою складності формування довірливого контакту в сім'ї та розвитку сімейних взаємин. Також можливою причиною можуть бути прийняття розлучення суспільством, чого не було раніше, коли це вважалося неприйнятним. Проте в будь-якому випадку розпад шлюбу має негативні наслідки для кожної родини, а також має значний вплив на дитину, яка буде рости в неповній сім'ї: її соціальну адаптацію, довіру до світу тощо [4].

Сім'я у тому вигляді, якому є зараз – є результатом соціальної революції. Постійні, але поступові зміни в культурі, цінностях, світогляді, взаєминах між членами родини та батьківсько-дитячих взаєминах свідчать про трансформацію основних функцій сім'ї. Якщо раніше виокремлювали лише 5 основних функцій: репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна та рекреативна, то зараз науковці розглядають класифікацію з восьми і більше функцій сім'ї. Серед основних функцій наразі виокремлюють такі функції: репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, економічна, рекреативна, емоційно-психологічна, статеворольова, сексуальна тощо [18].

Причиною таких змін інституту сім'ї може бути, у першу чергу, зміна ціннісних орієнтирів суспільства. Одним прикладів таких змін може бути течія «child free». У перекладі це означає «без дітей» та являє собою свідомий вибір не народжувати дитину, щоб прожити життя «для себе». Також у сучасному суспільстві багато пар живуть у так званих «цивільних шлюбах», що може створювати невизначеність взаємин та статусів між партнерами в таких відносинах. Зміни в життєвих циклах сім'ї і сприйняття сім'ї як такої впливає також і на тенденції виховання. Так, зараз можна побачити як зростає злочинність з боку

підлітків; знижується рівень здоров'я як дітей, так і батьків; підлітки рано вступають у статеві контакти, дуже часто не маючи базові знання зі статевої освіти; підлітки можуть прагнути заробити «швидкі» гроші, не завжди в межах закону; підлітки не ставляться до батьків як до авторитетів. Такі загострення кризових моментів у родинах створюють загрозу суспільної катастрофи сім'ї, руйнуванню сімейних взаємин, деградації соціального інституту сім'ї, суттєві погіршення сімейної системи та батьківсько-дитячим стосункам [9,11].

Отож, сім'я являє собою чи то не найважливіший аспект виховання дитини. Діти формуються під впливом раннього досвіду та стосунків. Створення безпечних, стабільних і сприятливих стосунків та середовища є важливим для підтримки розвитку мозку в дитинстві та сприяння навчанню й успіху впродовж усього життя. І навпаки, негативний досвід дитинства спричиняє високий рівень стресу, відомий як токсичний стрес. Частий і тривалий токсичний стрес може кардинально змінити розвиток мозку [26].

Діти, які тривалий час знаходились у середовищі сповненому стресорами, стають найбільш вразливими до травми. Травма може бути і в дітей, які пережили психологічний шок, навіть якщо були лише свідками трагічної події і не брали в ній безпосередньої участі. Такими подіями можуть бути: втрата близької людини; відділення дитини від матері у період немовляти; брак любові, турботи з боку матері, або її довготривала фізична відсутність; жорстке домашнє виховання; особливості сімейних взаємостосунків у дитинстві, гіперопіка чи відчуження з боку батьків. При цьому інтенсивність емоційної реакції є такою, що перекриває всі усталені механізми психологічного захисту. Дитина втрачає відчуття захищеності та цілісності власного тіла, довіри до себе та близьких людей [2].

Жорстоке поводження з дітьми та інші несприятливі події дитинства (ACE – adverse childhood experience) пов'язані з пригніченим настроєм, тривогою, симптомами посттравматичного стресового розладу, ризикованою поведінкою,

ранньою вагітністю, розладами харчової поведінки, проблемами з вагою, вживанням психоактивних речовин у підлітковому та дорослому віці. У багатьох дітей, які відчувають ACE, є батьки або опікуни, які також зазнавали ACE. Тобто ці патерни поведінки закладаються з дитинства та доволі часто перекладаються на виховання власних дітей у дорослому житті. Отож авторитарність, яка доволі часто проявляється в батьків, що проявляють насилля до дитини або інші складові негативного дитячого досвіду, може переноситись на дитину та ставати звичною моделлю поведінки, яку дитина буде використовувати в дорослому житті [26].

Характерною особливістю дитячої психологічної травми є те, що її основні симптоми зберігаються і в дорослому віці. Час зазвичай не лікує психологічну травму, а лише поглиблює її. Тому необхідно говорити про відтерміновані наслідки психологічної травми для людини. До них відносяться депресія, obsесивно-компульсивний розлад, фізичні проблеми (виразки, мігрень, запаморочення, алергічні реакції) і неконтрольовані агресивні реакції [2].

Існує дослідження, яке виявило основні психологічні особливості відтермінованого впливу дитячої психологічної травми на психічний стан особистості в дорослому віці. Так діти, які були свідками насильства над своїми матерями, більш схильні до розвитку агресивної поведінки в дорослому віці як способу компенсації власної незахищеності та недовіри до світу. Зanedбані діти більш схильні до розвитку негативних думок про себе, підвищеного рівня тривожності, комплексів неповноцінності й анархії в результаті перенесення ціннісних суджень про себе в доросле життя. У дітей частіше розвиваються негативні думки про себе, високий рівень тривожності, комплекси неповноцінності та параноя внаслідок перенесення оціночних суджень, які вони зробили в дитинстві [10]. Ці всі думки і переживання переносяться в доросле життя та формують особистість людини, її моделі поведінки, сприйняття цього світу через призму небезпеки, недовіри, розчарування.

Ранній досвід фізичного та сексуального насильства, а також відсутність батьківського піклування є факторами ризику суїцидальної поведінки у дорослому віці. Існує зв'язок між насильством та (або) нехтуванням у дитинстві та суїцидальною поведінкою в підлітковому та дорослому віці. Існують механізми, за допомогою яких ранні життєві травми пов'язані з саморуйнівною поведінкою у дорослому віці. Нещодавні дослідження почали вивчати різні аспекти ACE і те, як імпульсивність, агресія, авторитарність можуть бути рисами особистості, які розвиваються у відповідь на ранню дитячу травму та досвід втрати. Нейробіологічні дослідження підтвердили, що порушення серотонінергічної функції через постійне перебуття в стані стресу пов'язане з підвищеною імпульсивною, саморуйнівною та агресивною поведінкою у дорослих. Отож ці якості, які дитина набула з дитячого віку можуть супроводжуватися в дорослому віці і впливати на поведінку та емоційні реакції на події [24].

Таким чином, дитинство є важливим етапом формування особистості, де сім'я відіграє визначальну роль, виступаючи первинним і найвпливовішим середовищем соціалізації. Батьківська модель стосунків стає прикладом, за яким дитина в майбутньому будуватиме власне життя. Сучасна сім'я постійно еволюціонує під впливом соціальних, економічних і культурних чинників. Проте, попри всі трансформації, вона залишається фундаментальним елементом у вихованні дітей, створюючи основу для їхнього подальшого розвитку та благополуччя в дорослому житті. Варто враховувати, що дитячий негативний досвід може нанести дитячу психологічну травму та мати довготривалий вплив навіть у дорослому віці. Досвід несприятливих подій дитинства часто передається між поколіннями, формуючи деструктивні цикли в сімейних системах.

1.2. Стили батьківського виховання дітей

Проблема батьківсько-дитячих відносин, що ґрунтуються на певному типі батьківського ставлення, привертала і привертає увагу вітчизняних і зарубіжних

дослідників. Батьківське ставлення – це особливий феномен, що поєднує в собі почуття та емоційні переживання, що пов'язані з дитиною, поведінкові стереотипи, що проявляються у комунікації з нею, особливості сприйняття та розуміння власної дитини [12].

Різні системи впливу батьків та їх ставлення та поведінки по відношенню до дітей називають «типами батьківства», «стилями батьківства» та «батьківськими позиціями». На нашу думку, ці терміни можна використовувати як синоніми, оскільки батьківство поєднує в собі три основні елементи: ставлення до дітей, сприйняття дітей і характер взаємодії з дітьми. Отже, батьківське ставлення визначається як різноманітні почуття до дитини, стереотипи поведінки, що практикуються у спілкуванні з дитиною, особливості сприйняття та розуміння особистості дитини, поведінки дитини, ставлення до дитини [5,22].

На нашу думку, влучною і розширеною класифікацією типів батьківського ставлення є класифікація Д.Бомрінда, яка включає наступні стилі: авторитетний, авторитарний, ліберальний і байдужий.

Авторитетному стилю виховання характерні розуміння і уважне ставлення до потреб, інтересів і прагнень своїх дітей. За потребою авторитетні батьки вміють виявити твердість і наполегливість. Батьки є гарним прикладом для своєї дитини, на який та рівняється. Діти з таких родин, як правило, ростуть позитивними, комунікабельними, відповідальними, легко засвоюють соціально прийнятні норми і моделі поведінки, є впевненими в собі і своїх діях, гарно проявляють самоконтроль. Авторитетні батьки мають баланс між любов'ю і контролем своїх дітей [3,12].

У цей час авторитарні батьки мають сильний контроль та можуть проявляти недостатньо любові та турботи до дитини. Такі батьки обмежують дитину, ставлячи її в рамки та змушують робити так, як вони вважають за потрібне, часто

заперечують існування дитячих потреб, інтересів і бажань, виховують дитину в суворих заборонах, використовують покарання, іноді навіть тілесні. Як наслідок, у дитини згодом може проявитися почуття провини і страх перед покаранням, такі діти зростають в стані постійної напруги, тому стають постійно настороженими, мають труднощі у встановленні контакту з однолітками. Дуже часто дитина сприймає авторитарне виховання як те, що батьки протистоять їй, і починає бунтувати проти них. Діти в таких сім'ях стають дратівливими, а зростаючи складно усвідомлюють свої щирі бажання [3].

Ліберальним батькам характерні висока міра любові, але низька міра контролю. Такі батьки не схильні до контролю дітей, вони дозволяють їм діяти на власний розсуд, намагаючись таким чином вибудувати довірливі стосунки з дитиною. Діти таких батьків часто недисципліновані, мають почуття незахищеності, оскільки з дитинства проявляють дорослу позицію, самостійно несуть відповідальність за дії [2,12].

Байдужість батьків до своїх дітей проявляється в холодному ставленні до дітей, хоча відкритої ворожості немає. Такі батьки менш люблячі, контролюючі, вони думають лише про себе і не думають належним чином про своїх дітей. Байдужі батьки часто залишають своїх дітей самих, бо дуже часто їм просто не вистачає часу на виховання власної дитини. Загалом дітям байдужих батьків приділяється мало уваги, відсутня турбота про їхній фізичний та психічний розвиток. Такі діти відчують себе забутими і покинутими, ростуть пригніченими, вразливими, нервовими та агресивними. Дуже часто в більш дорослому віці це переходить у проблеми з довірою до інших людей, інколи батьківська байдужість може призвести до хуліганства, зловживання алкоголем і наркотиками з боку дітей [3].

У цьому аспекті також хочемо виділити класифікацію А. Я. Варги та В. В. Століна, де виокремлюються чотири типи батьківського ставлення: приймаючо-

авторитарним батькам характер прийняттям дитини та певним рівнем контролю; відторгуючому типу з інфантилізацією характерним є сприйняття дитини як непристосованої до цього світу, такі батьки намагаються захистити дитину від труднощів життя; симбіотичні батьки відчують тривогу за дитину та не дають їй можливості розвивати самостійність; симбіотично-авторитарний тип поєднує в собі симбіотичний та авторитарного підходи, такі батьки контролюють дитину та обмежують її самостійність [23].

Багато дослідників підкреслюють, що неадекватне ставлення з боку батьків, тобто недостатня увага, гіпоопікунське ставлення, часто призводить до сенсорного голодування, недорозвинення вищих емоцій та інфантилізації особистості у дітей. Водночас протилежний тип батьківського ставлення - гіперопіка і сильні обмеження з боку батьків - призводить до невротизму, депресії, сумнівів, невпевненості, тривожності, психічної незрілості і труднощів у спілкуванні з іншими дітьми. Це призводить до особистісної неузгодженості, несамоствореності, інфантильності, неадекватної самооцінки та нездатності самостійно долати труднощі. Особливо у «важких випадках» дитина не знає, як вийти з-під гіперопіки, і навіть не намагається це зробити, тому залишається в батьківській сім'ї, не маючи змоги створити власну сім'ю [22]. Тобто у процесі виховання дуже важливо знайти баланс між вседозволеністю та надмірною авторитарністю, щоб виховати по-справжньому цілісну особистість.

Часто проявляють неадекватне ставлення до дитини через нерозвиненість батьківських почуттів. Саме тому, батьки можуть бути постійно примхливими, схильними змінювати свої вимоги та загальне ставлення до дітей, переносити сімейні конфлікти у сферу виховання дітей, ігнорувати потреби своїх дітей і проектувати на них власні негативні якості. Така поведінка негативно впливає на самооцінку та загальний стан дитини, оскільки дитина постійно знаходиться в напрузі, не розуміє чого очікувати від батьків. Діти таких батьків мають нижчу

самооцінку, стають більш дратівливими і можуть відчувати себе небажаними для своїх батьків, а згодом і серед однолітків [21].

Важливим аспектом у тенденції батьківського ставлення до дитини є прийняття дитини. Прийняття означає прийняття індивідуальності дитини та того, що вона відрізняється від інших, мати свої погляди та інтереси, що можуть не збігатися навіть зі світосприйняттям батьків. Прийняття дитини означає підтвердження того, що дитина є особливою, з усіма якостями, які їй притаманні. Віра в те, що в кожній дитині є все хороше і сильне і є прийняттям дитини, оскільки приймаючи батьки здатні спілкуватися без осуду дітей, приймаючи їх особливості характеру і погляди, хоч і не завжди це буває просто [1].

Таким чином, кожна родина має власні погляди на виховання та власну стратегію. Це може бути: авторитетний стиль, авторитарний, ліберальний або недбалий. В одних родинах повністю приймають особливості дитини й намагаються розкрити індивідуальний потенціал кожної особистості, в інших же сім'ях батьки можуть або повністю ігнорувати потреби дитини, або намагатися усіма силами захистити, сховати її від життєвих проблем. При цьому батьківське ставлення має вирішальне значення для психосоціального розвитку дитини. Надмірна опіка або її відсутність, а також брак емоційної підтримки можуть мати негативний вплив на розвиток особистості. Відповідальне та свідоме батьківство, засноване на розумінні потреб дитини та встановленні гармонійного балансу між контролем і підтримкою, є запорукою здорового розвитку дитини, а також її успіху в дорослому житті, оскільки основні патерни поведінки закладаються з дитинства.

1.3. Фактори, що впливають на суб'єктивне благополуччя батьків

Психологічне благополуччя в широкому сенсі є складним поєднанням різних емоційних переживань, що включає психологічні, соціальні, культурні, духовні, фізичні та економічні чинники. Ці елементи формують відчуття цілісності та задоволеності життям конкретної особи. Оцінити психологічне благополуччя

об'єктивно досить складно, оскільки для цього потрібна як мінімум якась математична концепція задля того, щоб виміри були точними [13].

Саме тому виникло поняття «суб'єктивне благополуччя», яке дозволяє діагностувати та оцінювати стан благополуччя людини, спираючись виключно на її власні відчуття та переконання щодо задоволеності життям. У межах цього поняття ми не можемо оцінити благополуччя іншої особи, оскільки не в змозі врахувати численні фактори, що впливають на це явище.

Якість життя людини визначається кількома чинниками. Серед них можуть бути об'єктивні оцінки, такі як економічні показники або показники здоров'я та самопочуття, а також суб'єктивні оцінки, які включають самооцінку, щастя чи загальної задоволеності життям [13].

Концепція суб'єктивного благополуччя зазвичай поділяється на дві ланки: афективне благополуччя та когнітивне благополуччя. Афективне благополуччя – це про емоційну сферу. Оскільки власне благополуччя являє собою позитивний стан, то афективне благополуччя буде виникати як наслідок наявності позитивних емоцій і відсутності негативних, що створить відчуття певної задоволеності. Когнітивне благополуччя, у свою чергу, складається з оцінки загального задоволення людини своїм життям [25].

Взагалі поняття «суб'єктивне благополуччя» ввів Ед Дінер, створивши модель, яка складається з трьох основних компонентів: задоволеність життям, відсутність негативного афекту, а також наявність позитивних емоцій. За його концепцією суб'єктивне благополуччя являє собою переживання здебільшого позитивних емоцій, а також низький рівень негативних емоцій при високому рівні «задоволеності життям». Дінер навіть розробив шкалу вимірювань, за допомогою якої можна відстежити задоволеність життям, і виміряти суб'єктивне благополуччя. Важливим є й розуміння того, що частота емоційних переживань є найбільш

значущим чинником, який впливає на суб'єктивне благополуччя, при цьому інтенсивність емоційних проявів не впливає взагалі [16].

Психологічне благополуччя батьків визначається, у першу чергу, якістю стосунків у родині: люди, які живуть у шлюбі, який є неблагополучним і має в собі велику кількість сварок і непорозумінь, частіше відчувають симптоми депресії та погіршення здоров'я, порівняно з тими, хто має щасливий шлюб. Діти, що зростають у родині, що постійно мають конфлікти і напружений психологічний клімат, у більш дорослому віці частіше мають проблеми з психологічним та фізіологічним здоров'ям через перебування в постійному стресі [8].

Також варто враховувати значний вплив дитячого досвіду батьків на рівень їх суб'єктивного благополуччя. Так негативний досвід у дитинстві, як наприклад, відсутність підтримки з боку родини, сімейне насильство, може призвести до формування неадекватних стилів виховання та збільшення стресового навантаження на батьків, а в результаті – більш низький рівень суб'єктивного благополуччя. У той же час, позитивний досвід, отриманий у дитинстві, може сприяти розвитку психологічної стійкості та здатності до самоконтролю у батьків, що, в свою чергу, позитивно впливає на їхнє суб'єктивне благополуччя [7].

Отож, на нашу думку, окрім звичних координат виміру суб'єктивного благополуччя, батьки дітей мають також такі суб'єктивні аспекти, як стан здоров'я дитини, психологічний клімат у родині, взаємини з партнером, перенос дитячого досвіду на доросле життя, стратегії виховання власної дитини, вікові кризи дитини. Ну і звісно, окрім внутрішньородинних аспектів матиме значення рівень задоволеності і іншими сферами життя.

Таким чином, суб'єктивне благополуччя батьків є багатокomпонентним явищем, на яке впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Серед основних факторів можна виділити якість сімейних стосунків, рівень соціальної підтримки, економічне становище, психологічну стійкість та дитячий досвід самих батьків.

Важливо зазначити, що гармонійні стосунки в сім'ї сприяють підвищенню рівня задоволеності життям.

ВИСНОВКИ РОЗДІЛУ 1

1. Дитинство є важливим періодом формування особистості, під час якого засвоюються базові моделі поведінки, цінності та навички взаємодії з оточенням. Сім'я відіграє важливу роль, оскільки є першим і основним інститутом соціалізації, що визначає психологічний розвиток дитини та її майбутні патерни поведінки, легкість побудови контакту з іншими. Дослідження показують, що негативний дитячий досвід має значний вплив на доросле життя, як, наприклад, підвищений рівень стресу, тривожності, зниження самооцінки та труднощі у побудові стосунків у дорослому віці. У цей час позитивний досвід сприяє розвитку психологічної стійкості та високого рівня суб'єктивного благополуччя в майбутньому. Отож, роль дитинства є надважливою у формування поведінкових стратегій особистості, оскільки доволі часто дитячий досвід несвідомо переноситься в дорослому віці.

2. Різні стилі батьківського виховання формують у дитини певні особистісні риси та поведінкові патерни. Серед основних стилів виокремлюють: авторитетний, авторитарний, ліберальний та байдужий стилі батьківського виховання, кожен з яких має власні характерні риси та вплив на розвиток дитини, її емоційну сферу.

3. Суб'єктивне благополуччя являє собою суб'єктивну оцінку життя людини. За моделлю Еда Дінера, високий рівень суб'єктивного благополуччя можна отримати при переважанні позитивних емоцій над негативними в контексті високого рівня задоволеності життям. Роль суб'єктивного благополуччя полягає в тому, що людина аналізує своє життя, свої емоції й надає суб'єктивну оцінку власному благополуччю. Суб'єктивне

благополуччя батьків визначається багатьма чинниками, серед яких особливу роль відіграє їхній дитячий досвід. Додатковими чинниками, що впливають на суб'єктивне благополуччя батьків, є соціальна підтримка, рівень економічного забезпечення, якість партнерських стосунків та здатність до емоційної регуляції. Важливим аспектом є також усвідомлене батьківство, що дозволяє мінімізувати вплив негативного дитячого досвіду та сприяти гармонійним стосункам у сім'ї.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ БАТЬКІВ, ЇХ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВАННЯ

2.1. Мета, гіпотези та завдання емпіричного дослідження

Нами було з'ясовано, що дитячий досвід є важливим фактором формування особистості та має значний вплив на доросле життя. Так, дитячий досвід впливає на загальну поведінку людини та її сприйняття світу, життєві установки, рівень суб'єктивного благополуччя, як наслідок, може впливати й на особливості батьківського ставлення до дітей.

Метою дослідження є виявити зв'язки дитячого досвіду батьків з їх суб'єктивним благополуччям та особливостями виховання.

Гіпотези:

1. Негативний дитячий досвід корелює з нижчим рівнем суб'єктивного благополуччя.
2. Негативний дитячий досвід буде пов'язаний з «авторитарною гіперсоціалізацією» у вихованні.
3. Батьки з вищим рівнем суб'єктивного благополуччя будуть виховувати дитину в теплом, підтримуючому середовищі – проявляючи «кооперацію» та навпаки, з нищим рівнем суб'єктивного благополуччя – створювати симбіотичні або авторитарні стосунки з дитиною, що характерно для стилів виховання «симбіоз» та «авторитарна гіперсоціалізація».

Завдання:

1. Дослідити взаємозв'язок між дитячим досвідом та рівнем суб'єктивного благополуччя батьків;
2. Дослідити взаємозв'язок між дитячим досвідом батьків та стилем виховання власних дітей;

3. Дослідити взаємозв'язок між рівнем суб'єктивного благополуччя та стилем виховання дітей;

4. Дослідити взаємозв'язки між різними стилями батьківського виховання.

2.2. Методи дослідження

Для дослідження використовувалися наступні методи: шкала позитивних і негативних переживань (SPANE); шкала Дінера «Задоволеності життям»; анкета негативного дитячого досвіду (ACE); тест опитувальник батьківського ставлення Варги А. Я. і Століна В.В.

Шкала позитивних і негативних переживань (SPANE) використовується нами для дослідження суб'єктивного благополуччя, зокрема три компоненти: загальну задоволеність життям, позитивний і негативний афекти. Шкала включає шість позитивних (SPANE-P) і шість негативних переживань (SPANE-N). Для їх оцінки в опитувальнику використовується п'ятибальна шкала Лайкерта, а обробка результатів здійснюється за підрахунком суми балів окремо за позитивними та негативними переживаннями [15].

Методика подана в Додатку А.

Шкала задоволеності життям Е. Дінера використовується для дослідження когнітивного складника суб'єктивного благополуччя особистості та оцінки респондентами сфер свого життя з погляду власних цінностей та переконань. Шкала являє собою опитувальник із п'ятьма запитаннями, на які необхідно відповісти, використовуючи 7-бальну шкалу Лайкерта. Рівень задоволеності життям визначається як сума значень за всіма твердженнями шкали [14].

Методика подана в Додатку Б.

Анкета негативного дитячого досвіду (Adverse childhood Experience) дозволяє відстежити наявність несприятливих життєвих обставин у дитячому віці в межах родини такі як: проживання у дисфункціональній сім'ї, деструктивне ставлення

оточення, залучення до раннього статевого життя та соціально-емоційну занедбаність. Україномовна версія складається з 22 запитань, а обробка результатів здійснюється за підрахунком відповідей «так» [6].

Методика подана в Додатку В.

Тест-опитувальник батьківського ставлення Варги-Століна дозволяє виявити батьківського ставлення до дітей. Тест складається з 61 питання та 5 шкал: «прийняття-відштовхування» - прийняття дитини такою, яка вона є з одного боку, та недовіра й відстороненість від дитини з іншого; «кооперація» - довіра до дитини, співпраця та підтримка; «симбіоз» - відчуття батьків одним цілим з дитиною, прагнення задовільнити всі потреби дитини; «авторитарна гіперсоціалізація» - вимогливість, жорстокість, дисциплінованість; «маленький невдаха» - бажання огородити дитину від життєвих труднощів, неприйняття самостійності дитини. Обробка результатів здійснюється за підсумуванням балів за кожною зі шкал [20].

Методика подана в Додатку Г.

2.3. Опис вибірки та процедура проведення дослідження

Вибірка: досліджуваними стали 40 матерів, що мають дітей до 18 років. Одна з матерів віком до 21 року, 5 матерів віком 21-30 років, 32 мами віком 30-45 років, 2 мами віком 45+ років. Одну дитину в родині виховують 24 мами, 13 мам виховують дві дитини, 3 матерів мають троє дітей.

Наше дослідження складалося з двох етапів. Спочатку ми провели теоретичний аналіз та розглянули особливості впливу дитячого досвіду батьків на їх суб'єктивне благополуччя в дорослому віці, а також на виховання власних дітей. Другим етапом було проведення опитування серед матерів дітей. Для дослідження було створено Google-форму, де дослідженим було запропоновано проходження анкети негативного дитячого досвіду (ACE); опитувальника батьківського ставлення Варги А. Я. і Століна В.В; шкали Дінера «Задоволеності життям»; шкали

позитивних і негативних переживань (SPANE), після чого ми розпочали аналіз отриманих результатів.

2.4. Результати емпіричного дослідження

2.4.1. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та суб'єктивним благополуччям в дорослому віці

Для дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та суб'єктивним благополуччям в дорослому віці ми використовували коефіцієнт кореляції Спірмена, щоб оцінити залежність між змінними. Статистичний аналіз ми проводили в програмному забезпеченні JASP. Результати аналізу наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Кореляції між особливостями дитячого досвіду батьків та суб'єктивним благополуччям в дорослому віці

		SPANE-P	SPANE-N	SPANE-B	dinera
ACE	Коефіцієнт кореляції	-0.155	0.114	-0.145	-0.075
	Значимість (двостороння)	0.339	0.483	0.371	0.645
	N	40	40	40	40

За даними таблиці можемо побачити відсутність статистично значущого зв'язку між несприятливим дитячим досвідом (ACE) та з жодною зі змінних суб'єктивного благополуччя.

Можливими причинами відсутності значущого зв'язку можуть бути вплив компенсаторних механізмів, наприклад, терапії або недостатня варіативність у показниках негативного дитячого досвіду серед вибірки. Тобто наявність негативного дитячого досвіду не має значущий вплив на суб'єктивне благополуччя дорослої особистості. Також можливо, що взаємозв'язок між дитячим досвідом та

суб'єктивним благополуччям є опосередкованим або регулюється іншими змінними, такими як стиль виховання, рівень соціальної підтримки, освіта чи особистісні риси.

Таким чином, гіпотеза 1, яка звучала як «Негативний дитячий досвід корелює з нижчим рівнем суб'єктивного благополуччя» не отримала статистичного підтвердження на даній вибірці.

2.4.2. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та особливостями виховання власних дітей

Для дослідження зв'язку між особливостями дитячого досвіду батьків та особливостями виховання власних дітей ми використовували коефіцієнт кореляції Спірмена, щоб оцінити залежність між змінними. Результати аналізу наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Кореляції між особливостями дитячого досвіду батьків та особливостями виховання власних дітей

		Прийня- тя- відхилен ня	коопера ція	Симбіоз	Авторит арна гіперсоц іалізація	Маленьк ий невдаха
ACE	Коефіцієнт кореляції	-0.106	0.217	-0.153	-0.064	-0.054
	Значимість (двостороння)	0.514	0.180	0.335	0.695	0.739
	N	40	40	40	40	40

При кореляційному аналізі не було виявлено значущих зв'язків між негативним дитячим досвідом (ACE) та жодним із досліджуваних стилів батьківського виховання. Ми мали гіпотезу 2, згідно якої припускали, що батьки, які мали негативний дитячий досвід, можуть переносити його на виховання власних дітей і використовувати більш авторитарні стилі виховання, яка також не підтвердилася через відсутність значимих зв'язків. Такі результати вказують на те,

що дитячий досвід не впливає на переважний стиль виховання власних дітей у дорослому віці.

Можливою причиною може слугувати усвідомлення та переосмислення власного негативного досвіду та свідоме уникнення повторення батьківських помилок. У теоретичній частині ми простежили, що наразі існує тенденція відповідального та свідомого батьківства, що дозволяє мінімізувати вплив негативного дитячого досвіду та сприяти гармонійним стосункам у сім'ї. Саме це може і стати причиною відсутності зв'язків між негативним дитячим досвідом і вибору стилю виховання. Також у сучасному світі спостерігається збільшення рівню психоедукації, більше людей звертаються до психологів та психотерапевтів, що також може мати свій вплив на відсутність зв'язків.

Таким чином, у нашій вибірці не виявлено статистично значущих зв'язків між несприятливим дитячим досвідом батьків та жодним із виміряних стилів їхнього батьківського ставлення, що свідчить про відсутність впливу дитячого досвіду на вибір стилю виховання власної дитини.

2.4.3. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між рівнем суб'єктивного благополуччя та особливостями виховання дітей

Для дослідження зв'язку між рівнем суб'єктивного благополуччя та особливостями виховання дітей ми використовували коефіцієнт кореляції Спірмена, щоб оцінити залежність між змінними. Результати аналізу наведено в таблиці 3.

Таблиця 3.

Кореляції між рівнем суб'єктивного благополуччя та особливостями виховання дітей

		Прийняття- відхилення	кооперація	Симбіоз	Авторитарн а гіперсоціалі зація	Маленький невдаха
--	--	--------------------------	------------	---------	--	----------------------

SPANE-P	Коефіцієнт кореляції	-0.086	-0.019	-0.137	-0.115	0.097
	Значимість (двостороння)	0.598	0.910	0.398	0.480	0.553
	N	40	40	40	40	40
SPANE-N	Коефіцієнт кореляції	0.153	0.329	0.056	0.223	0.048
	Значимість (двостороння)	0.346	0.038	0.733	0.167	0.771
	N	40	40	40	40	40
dinera	Коефіцієнт кореляції	-0.150	-0.197	-0.423	-0.193	0.011
	Значимість (двостороння)	0.356	0.223	0.007	0.233	0.945
	N	40	40	40	40	40

При кореляційному аналізі виявлено негативний зв'язок між задоволеністю життя «dinera» та шкалою «симбіоз», а також позитивний зв'язок між «spane-n» та «кооперація».

Негативна кореляція між задоволеністю життя «dinera» та шкалою «симбіоз» свідчить про те, що при наявності вищого рівня задоволеності життям простежується тенденція з меншим використанням симбіотичного стилю виховання. Тобто задоволені життям батьки не відчують себе з дитиною одним цілим, не проявляють до неї надмірною опіки та контролю. Це може свідчити про те, що більш задоволені життям батьки мають здоровіші стосунки з дитиною та менше проявляють «злиття» з дитиною. При цьому, у зворотному випадку – менш задоволені життям батьки можуть намагатися компенсувати це через симбіотичну поведінку по відношенню до дитини.

Також простежується несподівано позитивна кореляція між «spane-n», що є шкалою негативних переживань та шкалою «кооперація». Виявлений зв'язок свідчить про те, що батьки у яких переважають негативні переживання частіше проявляють кооперацію у вихованні дитини. Стиль виховання кооперація є доволі позитивним, оскільки включає в себе зацікавленість у дитині, її інтересах, планах, він про співпрацю з дитиною, про спілкування «на рівних», тому зв'язок з

негативними переживаннями є доволі цікавим. Причини цього зв'язку варто досліджувати додатково, однак ми маємо декілька припущень. З одного боку, це може бути також як прояв свідомого батьківства, де батьки розмежовують зовнішні проблеми і труднощі, що пригнічують їх емоційний стан, та свідомо не переносять це у виховну сферу через наявність чітких внутрішніх цінностей щодо батьківства. З іншого боку, це може бути лише специфіка вибірка або прагнення давати соціально бажані відповіді щодо виховання дитини, а також можлива наявність додаткових факторів, що впливають на цей зв'язок.

Таким чином, батьки, у яких переважають негативні переживання прагнуть до кооперації з дитиною, у цей час, батьки з вищим рівнем задоволеності життям менше проявляють симбіотичні стосунки з дитиною.

2.4.4. Аналіз, інтерпретація результатів та дослідження зв'язку між різними стилями батьківського виховання

Для дослідження зв'язку між різними стилями батьківського виховання ми використовували коефіцієнт кореляції Спірмена, щоб оцінити залежність між змінними. Результати аналізу наведено в таблиці 4.

Таблиця 4.

Кореляції між стилями батьківського виховання

		Прийняття- відхилення	Кооперація	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	Маленький невдаха
Прийняття- відхилення	Коефіцієнт кореляції		0.277	0.221	0.352	0.415
	Значимість (двостороння)		0.084	0.171	0.026	0.008
	N	40	40	40	40	40
Кооперація	Коефіцієнт кореляції	0.277		0.569	0.365	0.406
	Значимість (двостороння)	0.084		0.01	0.021	0.009
	N	40	40	40	40	40

Симбіоз	Коефіцієнт кореляції	0.221	0.569		0.320	0.305
	Значимість (двостороння)	0.171	0.01		0.044	0.056
	N	40	40	40	40	40
Авторитарна гіперсоціалізація	Коефіцієнт кореляції	0.352	0.365	0.320		0.246
	Значимість (двостороння)	0.026	0.021	0.044		0.126
	N	40	40	40	40	40
Маленький невдаха	Коефіцієнт кореляції	0.415	0.406	0.305	0.246	
	Значимість (двостороння)	0.008	0.009	0.056	0.126	
	N	40	40	40	40	40

При кореляційному аналізі виявлено зв'язки між «авторитарна гіперсоціалізація» зі шкалами «прийняття-відхилення», «кооперація», «симбіоз»; шкала «маленький невдаха» корелює зі шкалами «прийняття-відхилення», «кооперація»; також наявний зв'язок між шкалами «симбіоз» та «кооперація».

Між шкалами «симбіоз» та «кооперація» простежується дуже сильний зв'язок, що може свідчити про те, що батьки, що більшою мірою проявляють «кооперацію» також проявляють і «симбіоз». Такі батьки не тільки співпрацюють з дитиною, а в деяких випадках можуть активно втручатися в життя дитини. Такий зв'язок може свідчити про емоційно теплі, частково залежні стосунки.

Кореляція між «маленький невдаха» та «прийняття-відхилення» може свідчити про те, що вищий рівень батьківського відхилення пов'язаний з сильнішим сприйняттям дитини як "маленького невдахи", можливо батьки недооцінюють дитину і її можливості.

Також «маленький невдаха» корелює зі шкалою «кооперація», що свідчить про вищий рівень кооперації батьків з дитиною, що сприймається ними як не самостійна та непристосована. Цей зв'язок є суперечливим та потребує додаткових досліджень, оскільки виходить, що батьки проявляють довіру до дитину та підтримують її самостійність, при цьому вважаючи її непристосованою до світу. Можливо, такий

зв'язок можна пояснити тим, що батьки прагнуть привити дитині самостійність попри думки щодо її неготовності до цього.

Кореляція між «авторитарна гіперсоціалізація» та «прийняття відхилення» вказує на те, що авторитарні батьки більш вимогливі до дитини та прагнуть до більшого контролю за нею.

Кореляція між «авторитарна гіперсоціалізація» та «кооперація» є неочікуваною та може вказувати на те, що батьки можуть поєднувати і авторитарність, і співпрацю з дитиною в залежності від ситуації.

Кореляція між «авторитарна гіперсоціалізація» та «симбіоз» може свідчити про те, що авторитарність може проявлятися не лише через накази і контроль, а також і через злиття з дитиною.

Такі зв'язки між «маленький невдаха» та «прийняття-відхилення» і «кооперація» можуть свідчити про можливий зв'язок із гіперопікою або подвійністю в стилях виховання.

Цікавим є те, що «авторитарна гіперсоціалізація» корелює з «кооперація» та «симбіоз», у той час, як «кооперація» корелює з «симбіоз» окремо. Тобто, як ми і зазначали раніше, наявний сильний зв'язок між підтримкою і зацікавленістю дитиною та наявністю надмірною близькості з дитиною. У цей час, авторитарні стилі виховання пов'язані з підтримкою та близькістю. Ми можемо припустити, що батьки можуть проявляти дисципліну та вимогливість до дитини, у цей час намагатися бути «хорошими» батьками та підтримувати дитину, а в деяких випадках через значний контроль зливатися з дитиною, щоб контролювати повною мірою. Ми також припускаємо, що збільшення інформації про «правильне» виховання дитини в інформаційному просторі також має вплив на відповіді матерів, оскільки можливий вибір соціально бажаних відповідей у деяких випадках.

Якщо до цього додати зв'язок, яку ми виявили раніше між негативними переживаннями та кооперацією, де батьки, у яких переважають негативні

переживання прагнуть до кооперації з дитиною, то можна припустити, що під впливом негативних емоцій батьки прагнуть проявляти співпрацю та зацікавленість у дитині, однак через емоційний фон можуть впадати до контролю та жорстких вимог. Це може бути несвідомим способом батьків впоратись зі своїми негативними емоціями або відчуттям втрати контролю.

Також раніше ми дослідили, що батьки, які відчувають брак задоволеності життям частіше проявляють симбіотичні стосунки з дитиною, можливо шукаючи радість життя в стосунках з дитиною. І знову, зв'язок симбіозу з авторитарним стилем може свідчити, що для батьків злиття з дитиною може бути способом контролю над дитиною.

Отже, можливо, батьки не маючи достатнього внутрішнього ресурсу через низький рівень суб'єктивного благополуччя, можуть вдаватися до батьківських стратегій, які зовні можуть виглядати як залученість (кооперація, симбіоз), але насправді містити елементи контролю та жорсткості (авторитарна гіперсоціалізація).

Таким чином, батьки можуть щиро прагнути бути «кооперативними» та «сильно залученими» (симбіоз), але через зовнішні фактори, як стрес, втома тощо – переходити на авторитарність або знецінення (маленький невдаха). Тобто ми можемо простежити складність батьківського ставлення, іноді суперечливі аспекти.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Негативний дитячий досвід не має зв'язку з рівнем суб'єктивного благополуччя та задоволеністю життям в дорослому віці. Це свідчить про те, що на рівень суб'єктивного благополуччя можуть впливати різні фактори та події в житті, однак наявність негативного дитячого досвіду не є значимим фактором у цьому випадку.

2. Наявність негативного дитячого досвіду батьків дітей не має зв'язків з вибором стилю виховання власної дитини в дорослому віці. На це можуть

вплинути різні фактори, один з них – тенденція щодо усвідомленого батьківства, що включає перегляд власного дитячого досвіду та свідоме уникнення негативних переживань.

3. Батьки, у яких переважають негативні емоційні переживання, мають тенденцію до кооперації з дитиною, як можливий вибір компенсаторної стратегії. У цей час, батьки, у яких простежується вищий рівень задоволеності життям, рідше проявляють симбіотичні стосунки з дитиною, тобто частіше проявляють впевненість у силах дитини, і навпаки – батьки з нижчим рівнем задоволеності життям проявлятимуть «злиття» з дитиною.

4. Батьки, що проявляють кооперацію з дитиною, мають схильність до симбіотичних стосунків, а також до прояву авторитарності. Також характерними є зв'язки між шкалами «маленький невдаха» та «прийняття-відхилення» і «кооперація». Такі різнопланові зв'язки можуть свідчити про складну систему виховання та можливого вибору стратегії в залежності від ситуації, зовнішніх факторів або «соціально прийнятних норм», що створюють неочікувані зв'язки.

ВИСНОВКИ

1. Дитинство має значний вплив на доросле життя людини, формуючи її особистість та патерни поведінки. У цей час, наявність негативного дитячого досвіду може сприяти підвищенню ризику психологічних труднощів у дорослому віці, інколи навіть несвідомо переноситись у виховну модель власних дітей. Серед основних стилів батьківського виховання виокремлюють: авторитетний, авторитарний, ліберальний та байдужий стилі батьківського виховання, кожен з яких має власні характерні риси та вплив на розвиток дитини. Суб'єктивне благополуччя, у свою чергу, транслює те, наскільки людина задоволена своїм життям.

2. За результатами емпіричного дослідження відсутні зв'язки між негативним дитячим досвідом та рівнем суб'єктивного благополуччя, тобто гіпотеза 1 про від'ємний зв'язок негативного дитячого досвіду з суб'єктивним благополуччям не було підтверджено.

3. Відсутні значущі зв'язки між негативним дитячим досвідом батьків та стилем виховання власних дітей, тобто гіпотеза 2 не була підтверджена.

4. Встановлено позитивний зв'язок негативних переживань у батьків з таким стилем виховання як кооперація з дитиною, а також негативний зв'язок задоволеності життям з симбіотичними стосунками з дитиною. Це частково підтвердило гіпотезу 3.

5. Встановлено зв'язки між різними стилями виховання, а саме позитивні зв'язки між шкалами «симбіоз», «кооперація» та «авторитарна гіперсоціалізація», а також кореляція шкали «прийняття-відштовхування» зі шкалами «авторитарна гіперсоціалізація» та «маленький невдаха».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Ф. Особливості формування соціально-рольової позиції дитини в умовах повної і неповної сім'ї. *Рідна школа*. 2002. № 6. С. 26–28.
2. Анурова А. О. Вплив дитячих психологічних травм на доросле життя особистості. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку* : Всеукр. студент. науково-практ. конф., м. Кропивницький, 11 трав. 2022 р. Кропивницький, 2022. С. 6–10.
3. Безлюдна В. Батьківське ставлення і його вплив на формування особистості дитини (погляди американських фахівців). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2008. № 25. С. 121–125.
4. Боринштейн Е. Социально-дезадаптированная семья как объект социальнофилософского исследования. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2011. № 1(26). С. 22–28.
5. Боришевський М. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості. *Початкова школа*. 1995. №4. С.4–9.
6. Власова О. І., Родіна, Н. В., Целікова, Ю. О., Ворнікова, Л. К., Тихоненко, Ю. О.. Модифікація, стандартизація та адаптація анкети негативного дитячого досвіду (АСЕ). *Офтальмологічний журнал*. 2022. № 1 (504). С.63-72.
7. Князєв В., Зеленін В. Вплив несприятливого дитячого досвіду батьків на формування стилю батьківського виховання дітей із РДУГ. *Науковий часопис НПУ імені М П Драгоманова Серія 12 Психологічні науки*. 2023. С. 48–60.
8. Кобильнік Л. М. Психологічні ресурси суб'єктивного благополуччя батьків, що виховують дітей з особливими потребами. *Психологія та соціальна робота*. 2021. С. 105-119.

9. Кравченко Г. С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально – філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технології*. 2019. №1. С.51-58.
10. Лялюк Г.М., Мороз О.С. Психологічні особливості відтермінованого впливу дитячих психотравм на психічний стан особистості у дорослому віці. *Науковий вісник*. 2018. №2. С. 99-109.
11. Мирошнеченко А. Соціально-психологічне функціонування сім'ї як малої групи. *Психологічні перспективи*. 2012. Т.1. С. 141–147.
12. Насонова О. Б. Становлення дитячої особистості у сімейних взаєминах. *Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини*. Київ, 1996. 312 с.
13. Олефір В. О., Боснюк В. Ф. Когнітивний компонент суб'єктивного благополуччя особистості в ситуації пандемії COVID-19. *Психологічний журнал*. 2021. Т. 7, № 4(48). С. 57–64.
14. Олефір В., Боснюк В. Адаптація українськомовної версії шкали задоволеності життям Е. Дінера. *Наука і освіта*. 2024. №2. С. 64-72.
15. Олефір, В., Боснюк, В., Малофейкіна, К. Валідизація і вимірювальна інваріантність української версії шкали позитивних і негативних переживань (SPANE). *Вісник Харківського національного. Університету імені В. Н. Каразіна, серія «Психологія», (71)*. 2021. С. 34-42.
16. Пахоль Б. Є. Суб'єктивне та психологічне благополуччя: сучасні і класичні підходи, моделі та чинники. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 80–104.
17. Піроженко Т. Ціннісні орієнтації дітей старшого дошкільного віку в сьогоденних реаліях життя. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2014. Вип. 4 (1). С. 172–186.

18. Потапчук, Т. В. Сім'я - як одна із найголовніших цінностей у духовному розвитку особистості. *Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова*. 2019. Вип. 30. С.148-153.
19. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: монографія. Київ: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
20. Тест-опитувальник батьківського ставлення Варги-Століна. URL: <https://glb-veselka.dytsadok.org.ua/testopituvalnik-batkivske-stavlennya-17-24-56-01-07-2021/>
21. Хомуленко Т. Б., Шукалова О. С. Стилі сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. *Харків : ХНІТУ імені Г.С. Сковороди*, 2011. 173 с.
22. Циганенко, г., Шкуратенюк, г. Стилі батьківського ставлення: що може стати бар'єром у розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку?. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2014. Випуск 33. С. 153-161.
23. Чирікова Г. Динаміка розвитку стилів сімейного виховання у сучасній Німеччині. *Людинознавчі студії*. 2009. Вип. 19. С. 287-297.
24. Beth S. Brodsky, Barbara Stanley Adverse Childhood Experiences and Suicidal Behavior. *Psychiatric Clinics of North America Volume 31, Issue 2, June 2008, Pages 223-235*.
25. Mikihiro Sato Exercise and Weil-Being. *Applied Exercise Psychology: The Challenging Journey from Motivation to Adherence*. 1st Edition, by Selen Razon (Editor), Michael L. Sachs (Editor). Great Britain, Routledge, 2017. - 469 pages.
26. Preventing adverse childhood experiences through positive connections & policies. URL: https://www.pacesconnection.com/g/george-aces-connection/fileSendAction/fcType/0/fcOid/503334697801878691/filePointer/503334697801878709/fodoid/503334697801878704/ACE_Fact_sheet-Aug_2020-final.pdf

АНОТАЦІЯ

Досліджено зв'язок дитячого досвіду батьків з їх суб'єктивним благополуччям та стилями виховання власних дітей. На вибірці 40 матерів не виявлено значущих зв'язків між негативним дитячим досвідом та суб'єктивним благополуччям чи стилем виховання. Встановлено, що батьки з вищим рівнем суб'єктивного благополуччя рідше формують симбіотичні стосунки з дитиною, а батьки з негативними переживаннями можуть проявляти кооперацію з дитиною.

The relationship between parents' childhood experiences and their subjective well-being and parenting styles was investigated. In a sample of 40 mothers, no significant correlations were found between negative childhood experiences and subjective well-being or parenting style. It was established that parents with higher levels of subjective well-being are less likely to form symbiotic relationships with their children, while parents with negative experiences may demonstrate cooperation with their children.

Ключові слова: дитячий досвід, суб'єктивне благополуччя, стиль виховання, батьківство.

Keywords: childhood experience, subjective well-being, parenting style, parenthood.